

RAJSLI Ilona

Újvidéki Egyetem, Bölcsészettudományi Kar
Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék
Újvidék, Szerbia
rajsli@stcable.net

A NYELVI ÉRINTKEZÉS FORMÁI A VAJDASÁGI MAGYAR CSALÁDNEVEKBEN¹⁶

Oblici jezičkih kontakata u vojvođanskim mađarskim prezimenima

Forms of Language Contact in Vojvodinian Hungarian Family Names

A vajdasági magyar családnevek sokszínűsége főként a XVIII–XIX. századi betelepítés eseményeire, az ezzel járó migrációra vezethető vissza, de mindehhez nagyban hozzájárul(t) a vegyes házasságok emelkedő tendenciája is. A családnevekben érvényesülő kontaktusjelenségek lehetnek fonetikai eredetűek; főként a szerb és a magyar nyelv eltérő hangállománya eredményezi a *Kürti* > *Kirti*, *Györe* > *Dere* átírást. A nyelvek érintkezésekor számos helyesírási kérdés is felmerül: a latin és a cirill írásmód közötti váltás, a magyar *ny*, *gy* átírása, a hibrid névformák kialakulása (pl. *Aničić Dália* névegyüttes). Kutatásunk során foglalkozunk a magyarba átkerült családnevek meghonosodásának kérdéseivel: pl. a szláv eredetűek mellett a német névalakok beépülésével, az *-ics* ~ *-ity* képzős nevek integrálódásával, az azonos etimonú közszavak családnévvé válásával az érintkező nyelvekben. A vizsgált családnév-korpusz kialakításakor a régió névhasználatának diakrón aspektusa is fontos szempont volt. *Kulcsszavak:* Vajdaság, magyar családnevek, kontaktusjelenségek szóban és írásban

¹⁶ A tanulmány a Szerb Köztársaság Oktatás- és Tudományügyi Minisztériuma 178017. számú, a *Kisebbségi nyelvi, irodalmi és kulturális diskurzusok Délkelet- és Közép-Európában* (Diskursi manjinskih jezika, knjževnosti i kultura u jugoistočnoj i srednjoj Evropi) című projektuma keretében készült.

Bevezetés

A névkontaktológia a nyelvi kontaktusokból eredő névtani kérdésekkel foglalkozik. A két- vagy többnyelvű környezet, a nyelvi kölcsönhatás eredményeként a közösség névanyagában is megjelenhetnek kontaktusjelenségek: olyan szóképzési elemek vagy nyelvi formák, amelyek az illető nyelvben egy másik nyelvvel, illetve más nyelvekkel való érintkezés következményeként jönnek létre.

A mai Vajdaság vidéke a török hódoltság ideje alatt elnéptelenedett, így ide a XVIII–XIX. században különböző nyelveket és nyelvjárásokat beszélő népcsoportokat telepítettek, s ez az újratelepítés egyúttal a családnevek sokszínűségét is eredményezte; az itt található családnévrendszer tehát nyelvkontaktológiai szempontból is összetett. Mindehhez a későbbi időszak nagy méretű migrációi, valamint az utóbbi évtizedek történései is (pl. a vegyes házasságok emelkedő tendenciája) nagyban hozzájárultak. Az így kialakuló családnévkontaktus-jelenségek számát növeli még az is, hogy az érvényben levő anyakönyvezési szabályozás (anyakönyvi kivonatok, állampolgársági bizonylatok stb.) nem biztosítja a magyar nemzetiségű egyének nevének magyar helyesírás szerinti rögzítését, a külön kérvénnyel történő iratok (pl. a diplomák, különféle bizonylatok) kiadásakor is számtalan hiba, elírás nehezíti a névhasználat anyanyelvi érvényesítését.

A kutatás módszeréről és a felhasznált korpuszról

Kutatásunk során nemcsak a szinkrón névhasználatra figyeltünk, a kontaktushatást mutató névtípusok kialakulása ugyanis a térség történetével szorosan összefügg; másrészt érdemes megfigyelni az egyes jelenségek terén bekövetkezett változásokat, azok összefüggéseit a mindenkorai társadalmi-politikai események alakulásával (vö. Balázs-Arth 1997; Csorba 2007). Ezért a térség (Óbecse, Ada, Zenta, Bácsföldvár) névhasználatának korábbi, XIX. századi kontaktusjelenségeit is felölelte gyűjtésünk. A jelen dolgozat kizárólag saját gyűjtésből származó névanyagra alapoz: a névkorpusz összeállításához számos, rendelkezésre álló dokumentumot (az óbecsei, bácsföldvári plébániai anyakönyveket, a Zentai Történelmi Levéltár Óbecsei Levéltári részlegében fellelhető céhlajstromokat, az említett települések temetőinek névanyagát stb.) felhasználtunk. Ezekből a forrásokból a XIX. század közepétől kezdve a mai napig érvényes névhasználatot ismerhetünk meg. A tulajdonnévi kódváltásokkal mind a szóbeli, mind pedig az írott nyelvben találkozhatunk (vö. Bauko 2015, 100). Ezért a névanyag gyűjtése során az írott nyelvi adatok mellett számos olyan adatunk van, amit a hangzó anyagból (médiaműsorok, beszélt nyelvi anyag) jegyeztünk le. Ezek esetében a név írásalakja nem ellenőrizhető, ám kontaktológiai szempontból

használható. Ennek érdekében felhasználtuk az Újvidéki Rádió¹⁷, a Vajdasági Televízió, a Pannon RTV szövegeit, esetenként ezt a *Magyar Szó*, a *Hét Nap*, a *Családi Kör* (illetve néhány helyi sajtótermék, pl. a *Becsei Mozaik*) írott nyelvi példáival egészítettük ki. Az elemzés során – a vizsgálódás jellegétől függően – nemcsak a családnév, hanem a névegyüttes egésze is megjelenhet.

A családnévek nyelvből nyelvre történő átadása, illetve átvétele sokféle nyelvi szinten észlelhető kontaktusjelenséget eredményez. „A bázis- vagy mátrixnyelvre kódváltással beilleszkedő vendégnyelvi elemek idővel integrálódhatnak a befogadók nyelvébe. Ennek eredményeként beszélhetünk a személynevek kapcsán is nyelvi kölcsönzésről, az idegen (eredetű) családnévek meghonosodásáról” (Benő–Lanstyák–Vörös 2015, 149). A nyelvi kontaktusok esetében az integrálódás szintje, valamint az átadó/átvevő nyelv(ek) iránya is eltérő lehet.

A közvetlen kölcsönzésnek vannak olyan esetei, amikor a szláv eredetű családnév változatlanul – minden hangalaki módosulás nélkül – kerül át a magyarba: pl. *Boja*¹⁸, *Pozder* stb. Más esetben a magyar helyesíráshoz alkalmazkodtak a családnévek: *Pekár*, *Pekality*, *Neorcsik*, *Mráz*¹⁹, *Lugozsán*. A *Kertica* (a szerbben ’vakond’ jelentésű szó), illetve a *Toklász* családnévek esetében a mássalhangzó-torlódás eltérő jellegű felbontása történt.

Hangtani kontaktusjelenségek

A magyar és a szerb, illetve horvát nyelv magánhangzói nem feleltethetők meg egymással maradéktalanul, ezért a kódváltás során eltérő hangalakú névalakok keletkeznek. Tipikus példája ennek az *o* hang realizációja az említett nyelvekben (vö. Andrić 2009): a szerb, illetve horvát nyelvhasználó a magyar *a* hangot *o*-nak érzékeli, s a *Samu* vezetéknevet *Somunak* (esetleg *Somonak*) ejti, sőt ez a jelenség írott formában (hivatalos iratokban) is fellelhető. Hasonlóképpen az *Ambrus* > *Ombroš*, *Bartusz* ~ *Bartus* > *Bortuš* formában hangzik. Az azonos etimonú *Pap* (*Papp*) és a *Popov* ~ *Popović* családnévek megfeleltetésében is eltérés tapasztalható a magánhangzók nyíltságát illetően.

Ugyancsak a két érintkező nyelv hangállományából kell kiindulni, amikor a szerbbe kerülő magyar *ö* ~ *ő*, *ü* ~ *ű* hangzók eltérő átírását tapasztaljuk: *Lörík* > *Lerik*, *Sümeg* > *Šimig*, *Börcsök* > *Berček*, *Györe* > *Đere*, *Kürti* > *Kirti* stb. A magyar *ü* helyébe főleg *i* kerül, az *ö* hang helyett pedig *e*-t ejtenek; de vannak

¹⁷ Az adatok forrása: VKR. = Vajdasági Közszolgálati Rádió, VKTv. = Vajdasági Közszolgálati Televízió, PTv. = Pannon Televízió. A forrás nélkül álló adatok a korpusz élőnyelvi bázisából valók.

¹⁸ Itt nehéz kikövetkeztetni, mi lehetett a név közszoói töve: a *boj* ’csata’? (Vö. Virág 1986, 154.)

¹⁹ Szláv eredetű, a szerbben ’fagy’ jelentésű.

ettől eltérő megoldások is: pl. egyféle hangrendi illeszkedés is tapasztalható a Šimig, Kirti átvételeknél, akárcsak például a *Tünde* > *Tinda* keresztnevek esetében. E fonetikai szintű kódváltásnak pragmatikai vonatkozása is lehet, amikor a magyar családnevek a cégtáblák, reklámok szövegében az államnyelvhez „igazított” formában jelennek meg.

A vajdasági telefonkönyvek államnyelvi kiadványként főleg fonetikusán és következtetlenül írják át a magyar családneveket, ennek eredményeként némely családnév szinte felismerhetetlenné válik: pl. *Beviz* > *Bővíz*, *Ernješ* > *Ernyős* (?), *Erleš* > *Örlős* (?), *Čileg* > *Csüllög* (?), *Pothorcki* > *Podhorszky* (?), *Dajsinger* > *Deissinger* (?), *Đire* > *Gyüre* (?), *Sege* > *Szegő* (?).

Előfordul, hogy a szerb médiában, sajtóban megjelenő névalak alapján nem pontosítható a magyar családnév; pl. a *Čeke* lehet *Cseke* vagy *Csóke*, a *Kenji* lehet *Könnyű* és *Kényi* egyaránt. A *Demendi* feltehetően *Dömöndi*, míg a *Čer* lehet *Csőr* és *Cser* is. A *Bejteš* alakból is csak feltételezni tudjuk az eredeti *Böjtös* családnévet. A *Demeter* családnév fellelhető a szerbben és a horvátban is, a magyarban viszont lehet *Demeter* és *Dömötör* alakú is. Az említett két szláv nyelvben nincs a hangoknak kvantitatív jelzése, így például a szerb átírású *Bin Imre* magyar „dekódolásához” szükséges a helyismeret is, miszerint az illető településnek tipikus családneve a *Bűn*.

A szláv -ić ~ -vić végződés problematikája

A vajdasági magyarok a környezet nyelveiből (szerb, horvát, szlovák, ruszin stb.) sok olyan családnévet vettek át, amelyekben a *-ić*, illetve *-vić* apai családnév-képző (patronimikon) van. „A 19. századra megszilárduló szerb családnévanyagon belül [...] jellegzetes névvégzések az apanévre utaló *-ity* (*-ovity*, *-evity*), a szokásos magyar nyelvhasználatban: *-ics* (*-ovics*, *-evics*) formák, melyek a szerb családnevek túlnyomó többségét jellemzik” (Farkas 2009, 42). A korábbi szláv vezetéknevek tehát a magyarba kerülésükkor többnyire *-ics* végződést kaptak, ezt mutatják a korabeli vajdasági dokumentumok, anyakönyvek, a temetők sírfeliratai. Ortográfiai szempontból ez a jelenség még bonyolultabb, hiszen a szláv eredetű név esetenként *-its*, *-ich* végződést kapott: *Pletikoszits*, *Milosevits*, *Szemlits*; *Medurich*, *Vidákovich*, *Lukinich* stb. A mai napig jelentős az ingadozás, sok a vita az *-ics/-ity* végződés magyar nyelvbeli használatát illetően: a magyarban *Denkovics*, *Dévics*, a szerbben *Denković*, *Dević*. A térségben vannak olyan szláv eredetű családnevek, amelyek következetesen *-ics* végződésűek: *Bukovics*, *Brankovics*, *Benkovics*, *Lasztovics*; míg mások a szinkron használatban is variánsokként fordulnak elő: *Anetics* ~ *Anetity*, *Pálics* ~ *Páality*, *Rudics* ~ *Rudity*, *Pijukovity* ~ *Pijukovics* stb.

A helyzeti kontaktusjelenség egy fajtájával találkozunk, amikor a magyarban *-ics* végződést használó egyén szerb környezetben (akár írásban is) *-ić*-re vált. Ezt akár névváltoztatásnak is lehet nevezni. A vajdasági temetők sírfeliratain jól követhető ez a váltás: *Mamuzsics Irén, szül. Vučsák*, s utána a férj neve: *Mamužić Vinko*. Ritkán, de előfordul, hogy a magyarban nem honosodott szerb vagy horvát névalakot magyar fonetikai átírás szerint írják: *Engi Terézija, szül. Pekity* és *Bačić Terezija rođ. Pekity; Krnpotity Stevan*. Más esetben a keresztnév ejtés szerinti írásmódját találjuk: *Kátá, Álekszándár*. Megjegyzendő, hogy ez utóbbi jelenség inkább a többségében magyar ajkú közösségre jellemző. A tipikus névvégzések variánsai akár egymást követően (pl. egyazon sírbolton) is megjelenhetnek: *Gabrity Julianna* és *Gabrić Ferenc*. Jól illusztrálja a variánsok használatát egy zentai sírfelirat²⁰:

*Kričković Nesto
Kricskovity Teréz
szül. Tarnai
Tarnaji Jovan
Kricskovity László*

A családnév kontaktusa révén számos alakváltozat alakult ki a térségben. Az azonos etimonú közzavak családnévvé válásának eltérő lehetőségét is tapasztalhatjuk: az *Udvardi* a magyar nyelvben, a *Dvornik* ~ *Dvornić* variánsok pedig a horvátban és a szerbben egyaránt használatosak; a szláv méltoságnévre visszavezethető *Knézi*²¹ ~ *Kenéz* családnév a szláv népeknél: *Knežev* ~ *Knežević* formában jelennek meg. Ugyancsak kontaktusjelenségként említhetjük meg azt, amikor egy közzó eltérő képzővel alkot családnévet az egyes nyelvekben: *Csordás* (szláv eredetű *csorda* + *-s* képző) a magyar nyelvben, ugyanakkor a szerbben a nagyon gyakori, *-ar* – foglalkozást kifejező – denominális nomenképzővel jelenik meg: *Čordar*. A *Bóbán* ~ *Bobány* névpár esetében a szerbben a palatalizált változat használatos: *Bobanj*.

*Zigyárov Balázs
Zigyárov Erzsika
Ziđarev Mate
Zigyárev Marcella*

A szerb családnévnék kétféle fonetikus átírása is fellelhető: *Zigyárov* és *Zigyárev*, ugyanakkor a keresztnévben megjelenő kontaktusjelenség is szembeűnő: *Erzsika* (a szláv *Eržika* hatására). A *s* jel/betű szerb ejtéséből eredően

²⁰ A sírfeliratról csak a releváns elemeket emeltük ki.

²¹ Hajdú könyvében a *Kenéz* mellett a *Kenez*, *Kenijz*, *Kenisz* változatok találhatók (Hajdú 2010, 254).

alakult ki a *Seszták* mellett a *Szeszták*, a *Stefánovics* mellett a *Szefánovity* alak. Megjegyezhetjük, hogy a horvátban (s a szerbben is) számos változatot találhatunk: *Fehér* ~ *Fehir*, továbbá *Fehirov*, *Kuzma* ~ *Kozma*, *Hegeduš* ~ *Hegediš*.

Különös jelenség a szlávba átkerült *hadnagy* szó családnévvé alakulása: *Hadnađev*; de ide sorolhatók a *Szabó*, *Kocsi* ~ *Kocsis* családnevek képzőbokkal ellátott szerb formái: *Sabovljević*, *Kočijašević*, illetve a pusztá közszoí formában átvett *Bac*²² (< *Vas* ~ *Vass*) (vö. Niškanović 2004). Az ortográfiát érinti az a kódváltás, amikor az anyakönyvekbe a *ny* > *nj*, a *gy* > *dj* formában kerül be. Jó példa erre a vajdasági származású – ma Svájcban élő – *Melinda Nadj Abonji* író nő neve, aki ma is ezen a néven jelenti meg műveit. Az anyakönyvezés további kontaktusjelenségeket rögzíthet: pl. a magyar női nevek esetében szláv mintára *-a* kerül az utónév végére: *Edita*, *Irena*, de megtörténhet a név magánhangzóinak teljes (vagy részleges) átrendezése is: *Tünde* > *Tinda*, *Ildikó* > *Ildika*. Gyakran hiátustöltő kerül a magyar utónévbe: *Julijanna* ~ *Julijana*, *Adrijana*, *Kristijan*, *Rozálja*; sőt változatok is kialakulhatnak: *Gabriella* ~ *Gabrijela*, *Daniella* ~ *Danijela* stb.

A *Presznyák* családnév vajdasági előfordulása, alakulása is különös, hiszen maga a szó szláv eredetű, a tőszó a szerbben *prsluk*, és e nyelvben is adatható a mássalhangzó-toldás nélküli *Presnjak* családnév, a horvátban viszont inkább a *Prešnjak* a gyakoribb. A finnugor alapszavú *Erdő* ~ *Erdős* családnevek és változataik a szerbben *Erdeljan* formában használatosak.

Elvétve előfordul, hogy anyakönyvezéskor, illetve más dokumentáció készítésekor – pusztán az ejtésre hagyatkozva – a magyar *-i* képző a szerbbe kerülve *j*-vé alakul: *Berentai* > *Berentaj*, *Kalocsai* > *Kaločaj*.²³ Más esetben a magyar név *-i* képzője lemarad: *Firányi* > *Firanj*. A hiátustöltő *j* betoldódása, illetve kiesése gyakori jelenség: pl. a *Fábián Előd Géza* a szerbbe kerülve *Фабијан Елед Геца* – mivel a magyarban a *Fábián* vezetéknevben nincs betoldódó *j*. Ugyanezt láttuk egyes utónevek esetében is (pl. *Julijana*). A szláv latin betűs írás visszahathat a magyar nevek jelölésére: pl. a horvát *Ciboja* magyar megfelelőjeként a *Cibolja* alak is fellelhető a korpuszban.

A hibrid formák kialakulása

Az eltérő típusú nyelvi kontaktusok az ejtésbeli, alaki és helyesírási kevert formák nagy számát alakítják ki. Vegyes házasság esetén az asszonynév is mutathat hibrid formát: pl. *Lehoczki-Samardžić*, itt a szláv gyakorlat szerint kötőjellel

²² Itt a cirill írás az olvasatból származó átírást tükrözi, tehát a magyar *s* a cirillbe konvertáláskor került át tévesen *c*-ként.

²³ Ez utóbbi esetben az illető személy kérte a neve „szerbesítését”, az utónevét is *Mihajlo* formára változtatta.

kapcsolódik egymáshoz a leánykori név és a férj vezetékneve. A szláv eredetű családnevek fonetikai átírású magyar használata rendkívül gyakori a térségben: *Listyevity*, *Lyubascsik*, *Lasztovics*, *Basztiáncsity*, *Szekerusity*, *Pletikoszity* stb. A német eredetű nevek átírásakor is kialakultak kevert helyesírású formák: *Véysz*, *Veisenbek*, *Flajsz* stb. Az alábbi óbecsei sírfeliraton a magyar, a német és a „magyarosan” átírt szláv nevek ortográfiája egyaránt megtalálható egymás mellett:

Dr. Seehorsch Ferencné
született Véysz Irénke
és huga
Medurich Ilona
született Véysz

A német családnevek erőteljes ejtésbeli egyszerűsödését tapasztalhatjuk pl. a *Weinberger* > [Vemberger], a *Neugebauer* > [Najgebár], *Weinardt* > [Wenyhart] nevek esetében. Ezt nagyban segíti az a jelenség, hogy a kizárólag szerbül megjelentetett névtárak, telefonkönyvek hol következetesen, német helyesírással, hol pedig szerb fonetikus átírásban közlik a családneveket: pl. *Fleis Ana* (Ada) és *Flajs Margit* (Mohol). Egyazon településen belül *Hajnrih* és *Heinrich* írásmód is fellelhető, feltételezhetően annak eredményeként, hogy csak egyes neveket igyekeztek pontosan beírni. Egyes német eredetű családnevek hangalakja átrendeződött, főleg a mássalhangzó-torlódás oldódott fel, s *i* végződést kaptak: *Schmeidl* > *Smajdli*, *Reischl* > *Rajsli*.

Közösségi kontaktusjelenségek

A közösségi kontaktusjelenségek közül kiemelkedik az asszonynevek igen összetett képe. A térség nyelvhasználatában a *-né* képzővel alkotott forma az utóbbi időben elenyészőnek mondható, mivel a hivatalos állami használatban nem alkalmazható – a szerb személynévadás nem ismeri ezt a formát, itt a *-né* képzős asszonynev tipikus hiányjelenség, tehát az ilyen típusú anyakönyvezésre nincs is lehetőség, az asszonyneveknél kizárólag a férj családneve kerül a nő keresztnéve elé, azzal, hogy a hivatalos dokumentumokban a leánykori név is előkerül (pl. *Kovács Ildikó, született Horváth*). Az utóbbi időben mind a vajdasági magyar, mind pedig a szerb asszonynevhasználatban gyakorivá vált a kettős vezetéknev használata, ahol az egyik a férj vezetékneve, a másik pedig a feleség leánykori családneve. Ezek sorrendje általában meghatározott: a férj családneve + leánykori név + keresztnév, ám gyakran tapasztalható, hogy ez a sorrend

valamilyen okból megváltozik, pl. amikor a feleség státusa fontosabb, illetve valamilyen presztízzsel jár együtt. Így megtörténhet, hogy nem lehet tudni, a kettős vezetéknev melyike mit fed.

A vajdasági asszonynévhasználat múltját tekintve azt látjuk, hogy szerkeze-ti átrendeződés, egyféle gyakorlati, környezeti „idomulás” tapasztalható. Noha pontos statisztikai adataink erre nincsenek, mégis kijelenthető, hogy pár évti-zeddel ezelőtt még jóval gyakoribb volt a nő leánykori vezetéknevét és keresztn-evét teljes egészében elfedő asszonynévhasználat, főként a polgári származá-sú lakosság, valamint az értelmiség körében. Vörös Ferenc a következőképpen definiál: „Eszerint a férjes asszonyok névegyütteséből törlődik a keresztnév, s a pusztá családnév tölti be annak denotatív funkcióját” (Vörös 2007, 215). Mivel az akkori jugoszláviai, majd az utódállamok hivatalos névadásában nincsen megfe-lelő analóg forma, a férjzett asszony neve mellett megjelölték a leánykori nevet is: pl. *Ludmán Anna, született Kátai*. Amennyiben a házasságkötéskor a feleség nem vette fel a férj családnevét, ez külön megjegyzésként került be a házassá-gi anyakönyvbe, ám ez a gyakorlat még így is sok bonyodalmat okoz(hat)ott a mindennapi ügyintézésben, mert eltért a megszokott eljárástól.

A múlt századból összegyűjtött adatok igen különös keveredését mutatják a nyelvi kontaktusoknak: a hagyományos magyar *-né* képzős forma mellett (pl. *Almási Fábiánné szül. Masity Mária*) igen gyakori a *-né* nélküli forma: *Grujic²⁴ Teréz szül. Preischl*. Különös íráskép alakul ki, amikor a *-né* valamely szláv keresztnévhez kapcsolódik; itt többféle megoldást találunk: teljes magyar transz-kripcióval: *Radulaski Milivojné szül. Vikor Anna*; sőt ékezettel is: *Dr. Pecarszki Braniszlávné szül. Rudics Klára, Vuics Milánné szül. Vidákovich Verona*. Más esetben megmarad a szláv név írásképe, és kötőjellel kerül a képző a névhez: *Jančić Rado-né szül. Barsi Julijanna*. (Ez utóbbi keresztnév írásmódja magában véve is érdekes kontaktusforma.) Olyan variáció is található, ahol a férj keresztn-eve nem fordul elő: *Desimirović szül. Homolya Márta*. Más esetben viszont *-né* képző nélkül szerepel az asszonynév: *Lukinich Róbert és Lukinich szül. Gehl Ilona*.

A kétnyelvűség és az írástípusok különbözősége a temetők sírfeliratain rendkívül gyakori: pl.

*Nikolić Eržebet
Rođ. Szül. Kőrösi
Nikolić Milisav*

Külön figyelmet kell fordítani a helyi újságok hirdeteiseiben, az ott fellel-he-tő megemlékezésekben található névhasználatra. A gazdaságos helykihaszná-

²⁴ Itt feltehetően hiányzik a c-ről a mellékjel (ć).

lás érdekében az újságok *In memoriam* szövegeiben a kép alatti asszonynevek leegyszerűsítve – a leánykori név zárójelbe téve – szerepelnek (pl. *Gilice [Szabó Viktória]*), ami a szerkesztés önkényességének az eredménye. Mindez ahhoz vezet, hogy a leánykori név mintegy „mellékes” információvá válik.

A kontaktusjelenségek a kettős családnevek problematikáját is érintik, az államnyelv névhasználati és -jelölési szokásai ugyanis számos esetben a magyar közösségre is hatnak. Vajdaságban településenként kirajzolódnak a tipikus kettős családnevek, amelyek a hivatalos, államnyelvi használatba, illetve a telefonkönyvek és egyéb jegyzékek soraiba igen esetleges módon, következtetlenül és vegyes írásmóddal kerülnek be: pl. *Nađbali ~ Nađ-Bali (Nagybali)*, *Kiškevago (Kis Kővágó)*, *Kišpeter (Kis Péter)*, *Kiš-Varga (Kis Varga)*, *Košpal (Kós ~ Koos Pál)*, *Boroš-Đevi (Boros Gyevi)* stb. A kéttagú családnevektől nehéz elkülöníteni az asszonyneveket, és megállapítani, melyik a leánykori név, s melyik a férj családneve: pl. *Kočiš-Sirke-Mak Ana (Kocsis Szürke Mák Anna)* – mivel az illető településen (Zenta) gyakori a *Kocsis Szürke* kettős családnév, ennek ismeretében következtethető ki a férj családneve. Más esetben a névegyüttesbe bekerülő nem tipikus elem is segítséget nyújthat: *Tóth Bojnik Anna*, illetve a már említett hibrid forma: pl. *Ráčz Đurđev Julianna*. Mindezt még bonyolíthatja az az államnyelvi gyakorlat, hogy a nevek sorrendje szituációfüggő, az utónév + családnév sorrend esetében a családnév komponensei felcserélődhetnek.

Az utóbbi időben a bizalmas nyelvhasználatban (pl. a helyi rádióállomások sportkommentátorainak közvetítésében) azt tapasztalhatjuk, hogy szláv mintára a *-ka* és az *-eva* végződések magyar szövegkörnyezetben is megjelennek: a szerb kontextusú *Mikička*, *Lendjeva*, *Vamoševa* esetenként a magyar konverzációban is megjelenik, főként valakinek az említéseként. Megjegyzendő, hogy e jelenség csupán stílustöbbletet jelent, hiszen az említett forma nem azonos a *-né* képzőssel, kizárólag nempreferenciális jellegű alakulat.

Különös kontaktusjelenségeket mutatnak a névkiegészítő rangok, címek megjelenési formái. Szerb–magyar viszonylatban a különbségek alkalmanként összemossódnak: pl. *mr Ana Knežević : Knězi Anna mgr.* > *mr. Lahos János*. A helyesírás ingadozásának oka az is, hogy a szerb nyelvhasználatban a doktori fokozat után nincsen pont: pl. *dr Dragan Đurić profesor*. A vajdasági médiában igen sajátos, esetenként önkényes a névkiegészítő rangok írásmódja: *Prof. dr. sc Horváth György*.

Újabb keletű névkontaktológiai jelenségeként konstatálhatjuk a ragadványnevek említését a magyar névhasználat különböző szintjein: *Mihalik Rumenka – Pirika*, *Apró Attila – Hodzsa*, *Sok Tivadar – Pubi*. Ilyen gyakorlatot korábban csak a szerb,

illetve horvát nevek esetében tapasztalhattunk; pl. *Милан Поповић – Теча*.²⁵ Egy szabadkai sírfeliraton a névegyüttesben kétnyelvűség tapasztalható:

PRČIĆ JELISAVETA
BÖZSIKE

Leginkább a nyomtatott sajtó híreiben, illetve az újságok (főként a *Magyar Szó*, illetve lokális lapok) *In memoriam* szövegeiben tapasztalható ez a főleg szerb (esetleg horvát) nyelvből átvett jelenség. Kétnyelvű helyi lapban párhuzamosan jelenik meg a ragadványnév; pl. *Makša Mihalj (Sava) ~ Maksa Mihály (Szavo)*. Megjegyzendő, hogy az ilyen névhasználatot preferáló megemlékező szövegeket a megrendelő olvasók küldik be, ami tehát egyrészt a szélesebb nyelvhasználó réteg ízlését jelzi, másrészt a ragadványnév azonosító, egyedítő jellege is kifejezésre jut.

Összegzés

A személynevek, ezen belül a családnevek területén a nyelvérintkezés eredményeképpen sokféle – eddig a névtanban nemigen vizsgált – kontaktusjelenség jött/jön létre. A vajdasági magyar családnevek vizsgálatakor is számos kontaktustípust találunk; a hangtani, alaktani, valamint a helyesírást is érintő jelenségek mellett fontos figyelmet fordítani a közösségi kontaktusjelenségekre is, amelyek főként pragmatikai síkon érvényesülnek.

Irodalom

- Andrić Edit. 2009. *U duhu jezičke koegzistencije*. Novi Sad: Akademska knjiga–Srpska akademija nauka is umetnosti.
- Balázs-Arth Valéria. 1997. A jugoszláviai magyar és a szerb személynévkutatás. In *Az V. Magyar Névtudományi Konferencia előadásai*, szerk. B. Gergely Piroska és Hajdú Mihály. 72–76. Budapest–Miskolc: Magyar Nyelvtudományi Társaság–Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Intézete.
- Bauko János. 2015. *Bevezetés a szocioonomasztikába*. Nyitra: Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem.
- Benő Attila–Lanstyák István–Vörös Ferenc. 2015. A kontaktusjelenségek tipológiája a családnevek körében. In *A nyelvöldrajztól a névföldrajzig VI. Határtalan névföldrajz*, szerk. Vörös Ferenc. 147–185. Unterwart/Alsóőr–Budapest: UMIZ–Imre Samu Nyelvi Intézet.
- Csorba Béla. 2007. Családnévkutatás és telepítéstörténet. In *Hol vette a király a várát?* 7–18. Újvidék: Forum.

²⁵ A szó 'nagybácsi' jelentésű.

- Farkas Tamás. 2009. „Nem magyar az, aki ics-vics...” Egy fejezet a névmagyarosítások történetéből. *Létiünk* 39 (2): 41–49.
- Hajdú Mihály. 2010. *Családnevek enciklopédiája*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Niškanović, Miroslav. 2004. *Srpska prezimena*. Beograd: Srpski genealoški centar.
- <http://www.abebooks.co.uk/9788683679164/Srpska-prezimana.../plp> (2018. okt. 12.)
- Virág Gábor. 1986. A kishegyesi családnevek jelentéstani rendszere. *Hungarológiai Közlemények* 18 (1–2): 145–155.
- Vörös Ferenc. 2007. A puszta családnév mint (cseh)szlovák pragmatikai kölcsönzés. *Névtani Értesítő* (29): 213–219.

Ilona RAJŠLI

OBLICI JEZIČKIH KONTAKATA U VOJVODANSKIM MAĐARSKIM PREZIMENIMA

Raznolikost vojvodanskih mađarskih prezimena uglavnom se dovodi u vezu sa kolonizacijom Vojvodine u 18-19. veku, odnosno sa tadašnjim migracijama, ali svemu tome je u velikoj meri doprinela i doprinosi rastuća tendencija broja mešovitih brakova. Kontaktne manifestacije prisutne u prezimenima mogu biti fonetskog porekla: prvenstveno usled različitog fonetskog korpusa srpskog i mađarskog jezika dolazi do prilagođenog pisanja prezimena poput. *Kürti* > *Kirti*, *Györe* > *Đere*. Prilikom kontakta jezika javljaju se i brojna pravopisna pitanja: promena iz latiničnog u ćirilčno pismo, pisanje mađarskog *ny* i *gy*, kao i nastanak hibridnih vlastitih imena (npr. kombinacija imena *Aničić Dália*). Tokom istraživanja bavili smo se i pitanjima odomaćivanja prezimena pristiglih u mađarski jezik: npr. pored prezimena slovenskog porekla kako su se odomaćila prezimena nemačkog porekla; integracijom sufiksiranih imena na *-ics* ~ *ity*; i na koji način su reči iste etimologije postale prezimena u jezicima koja se susreću. Prilikom stvaranja korpusa prezimena kao dodatni kriterijum uzeta je i dijahronija regionalnog dijalekta.

Ključne reči: Vojvodina, vojvodanska mađarska prezimena, manifestacije jezičkih kontakata, kontaktologija imena

Ilona RAJŠLI

FORMS OF LANGUAGE CONTACT IN VOJVODINIAN HUNGARIAN FAMILY NAMES

The great variety of Vojvodinian Hungarian family names is coming from the period of settling and migration in the 18-19th century, but this variety has become even more wide as there were more and more mixed marriages. Language contact phenomena in family names may be of phonetic origin, mainly caused by the different vocal substance of Serbian and Hungarian language as in *Kürti* > *Kirti*, *Györe* > *Đere*. Language contacts raise numerous

questions about spelling, too: shifts between Latin and Cyrillic script, transcription of the Hungarian letters *ny* and *gy*, hybrid forms of names (e.g. *Aničić Dália*). In our research we are dealing with questions of family names which got adopted in Hungarian: e.g. German names as well as those of Slavic origin, the integration of names with suffixes *-ics* ~ *-ity*, common words originating from the same etymon becoming family names in the languages which are in contact. In the process of creation of the examined corpus of family names, a diachronic aspect of the use of names in the region was important, as well.

Keywords: Vojvodina, Hungarian family names, language contact phenomena, name contact phenome